

- А.А. Стрелец. — Одесса.: — НАН Украины Институт проблем рынка и эколого-экономических исследований, 2001. — 152 с.
5. Павлова В. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: Монографія. — Дніпропетровськ: ДУЕП, 2006. — С.83-101.
  6. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта; пер. с пол. В.В. Иванова; науч. ред. В.М. Жуковской. — М.: Статистика, 1980. — С.151.
  7. Рябкина И. В. Конкурентоспособность как фактор экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / И. В. Рябкина.— Режим доступа: <http://masters.donntu.edu.ua/2004/fem/ryabkina/diss/index.htm#8>.
  8. Смагин Б.И. К вопросу о методике определения интегрального показателя эффективности сельскохозяйственного производства / Б.И. Смагин // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. — 2002. — №7. — С.18-20.
  9. Юдін М. Порівняльна характеристика методів оцінки конкурентоспроможності продукції / Економіст №6 червень 2010. - С. 40-42.

УДК:338.434:631.53.02

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ НАСІННИЦТВА

Петренко В.С. — аспірант, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. В Україні насінництво є потужним сектором рослинництва і являє собою єдину систему взаємопов'язаних організаційно-технологічних, науково-методичних, контрольних, управлінських структур, що забезпечує сільськогосподарське виробництво насінням сортів і гібридів [1]. Закон «Про насіння і садивний матеріал» визначає насінництво як діяльність з виробництва, заготівлі, обробці, зберігання, реалізації, транспортування і використання насіння сільськогосподарських і лісових рослин, а також сортовий контроль і насінневий контроль [3]. Основними ланками системи насінництва є селекція, випробування та охорона селекційних досягнень, виробництво насіння вищих репродукцій, сертифікація насіння, державний і регіональний фонди насіння. Функціонування цієї системи на всіх етапах виробничого процесу неможливо без їх повноцінного фінансування. Фінансування здійснюється за рахунок грошових надходжень від реалізації насіння та іншої продукції селекційно-насінницьких підприємств, державного фінансування, кредитів, приватних вкладень і дотацій.

Стан вивчення проблеми. Досвід фінансування насінництва різних країн і України проаналізований вітчизняними та зарубіжними вченими (Березкин, А.Н., Малько А.М., Медведев А.М.), що дозволяє нам виділити кілька етапів.

Методика досліджень. Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених та нормативно-правові акти з пи-

тань насінництва та розсадництва. Методичною базою дослідження стали загальнонаукові економічні методи, у тому числі такі як монографічний, порівняльний аналіз та інші методи.

Результати досліджень. Перший етап виділяють у період з середини 19-го до початку 20-го ст. У цей час насінницька галузь була представлена приватними компаніями, що несуть усі фінансові витрати та відповідальність за результати господарської діяльності. У даний час великі селекційно-насінницькі підприємства з подібним типом фінансування практично не зустрічаються.

З початку 20-го століття аж до 30-х р.р., незважаючи на прояв перших професійних, громадських і державних об'єднань, фінансування носило переважно приватний характер. Об'єднання поклали початок спробам громадських асигнувань у селекцію і отримали право виступати гарантами при отриманні банківських кредитів.

Другий етап характеризує фінансування галузі у період з 20-х р.р. до середини 60-х р.р. 20-го ст. У цей час різко зросла роль громадських та державних організацій. У найбільших сільськогосподарських країнах фінансування селекції та насінництва відбувалося з державного бюджету.

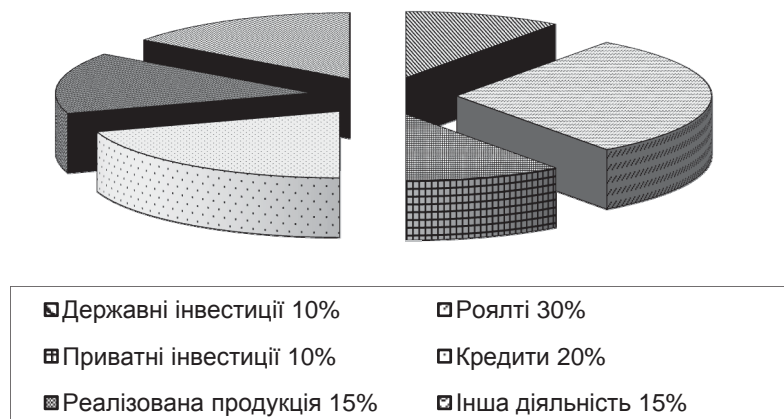

Рисунок 1. Структура фінансування насінництва у світі (60 р. XX ст.)

З початку 60-х рр. в більшості країн селекція та насінництво переходить на комерційну основу (рисунок 1). Алгінін В.І. і Березкін А.Н., аналізуючи літературні, статистичні дані та матеріали зарубіжних стажувань, відзначають, що в останні 30 років чітко помітна тенденція до скорочення ролі держави в прямому фінансуванні.

Побічно держава бере участь інвестиціями в професійну освіту, систему сертифікації насіння, захист селекційних досягнень, фундаментальні наукові дослідження університетів і фірм, результати яких можна застосувати і в практичній селекції. З розвитком галузі в структурі її фінансування все більшу роль відіграють інші джерела. На сучасному етапі це, насамперед, кредитні ресурси. У даний час це один з найбільш істотних джерел фінансування та інструмент

державного регулювання. Істотним джерелом фінансування селекції та насінництва є надходження від інших напрямів діяльності. Традиційно це фасування і роздрібна реалізація насіння, виробництво кормів для домашніх тварин і птахів, проведення екологічного сортопробування сортів інших фірм і ін. Найбільш ефективним джерелом фінансування селекції у світі в останні півстоліття є збір селекційного винагорода - роялті, яке дозволяє зробити селекцію самоокупною. Не випадково вищим досягненням менеджменту селекційно-насінницької фірми в усьому світі вважається її існування за рахунок налагодженої системи збору роялті від виробництва за договорами насіння власних сортів. У загальній структурі фінансування селекційної галузі в світі надходження від роялті сягають 15-50%, будучи найважливішою статтею доходу. Таким чином, структура, представлена на малюнку 1, характеризує фінансування селекційної діяльності в світі, що склалося до початку 21-го ст.

Держава в Україні фінансує трохи більше 30% витрат на селекцію, близько 70% забезпечується за рахунок прямого продажу насіння, дотацій та інших джерел. За даними Березкіна А.Н. та ін. моніторинг, проведений Міністерством сільськогосподарства України в 2011р., показав, що структура фінансування селекції і насінництва в Україні складається таким чином: державне фінансування (бюджети державного і регіонального рівнів) – 11,2%, кредити – 25,0%, пряма реалізація насіння – 39,8%, державні дотації - 1,3%, інші види діяльності - 22,7%.

Система насінництва Південного регіону представлена всіма вищевказаними ланками. При цьому, серед селекційних установ найбільш значущі науково-дослідні інститути сільськогосподарства і дослідно-селекційні станції, що займаються як селекційною роботою, так і виробництвом і реалізацією насіння вищих репродукцій. Державне сортопробування здійснює інспектура з сортопробування та охорони селекційних досягнень Південного регіону України. Виробництво насіння вищих репродукцій здійснюється сільськогосподарськими підприємствами, такими, як ДП ДГ "Зелені Кошари", ТОВ НВА "Землеробець", Державне підприємство дослідне господарство "Агрономія" та інші, що мають ліцензію на виробництво і реалізацію насіння. Аналіз підприємств, що представляють ланки системи насінництва в цілому за 2011 рік, показав, що на частку державного фінансування припадає трохи більше 3% від загальних надходжень. Основну частку коштів складають надходження від реалізації насіння (понад 60%), які відіграють велику роль як для насінневих підприємств, так і для селекціонерів.

Порівняно з початком 1990-х років інвестиції в сільське господарство знизилися з 15% до 2,5% бюджетних коштів. Фінансування елітного насінництва з коштів державного бюджету України зросло в 2011 р. по порівняно з 2009р. в 3,9 рази і склало 230000 тис. грн. Однак, незважаючи на збільшення фінансування насінництва, слід відзначити тенденцію зниження питомої ваги цих коштів у загальному обсязі фінансування рослинництва. Так, у 2009 р. він склав 25%, у той час як в 2011 р. ця цифра знизилася до 23%. На сучасному етапі стану економіки країни держава підтримує своїх сільськогосподарських виробників, передбачаючи в бюджеті субсидії для компенсації частини витрат на придбання елітних насіння, процентної ставки рефінансування по кредитах банків, а також постачанням техніки по лізингу, створенням державних і регі-

ональних фондів насіння сільськогосподарських рослин. Згідно з Порядком надання субсидій з державного бюджету на державну підтримку окремих галузей сільськогосподарського виробництва субсидії надаються на придбання елітного насіння для розмноження та проведення сортозміни, сортооновлення у фізичних та юридичних осіб, що займаються первинним насінництвом, за встановленою ставкою на 1 т насіння. При існуючому фінансовому становищі сільськогосподарського виробництва порядок виплат субсидій для придбання насіння є стримуючим фактором.

На думку фахівців, необхідно проводити дотування на купівлю насіння, а не виплату компенсацій після їх придбання, оскільки кредити на купівлю насіння можуть отримати не всі господарства, які потребують їх. Підставою для визначення суми коштів на підтримку елітного насінництва, запропонованої Міністерством сільського господарства України при формуванні закону про бюджет, є фактичний обсяг продажів елітного насіння і освоєння суб'єктами передбачених лімітів на ці цілі. [4] Різноманіття природно-кліматичних умов України, державна система політичного устрою в якості перспективної моделі розвитку насінництва припускає варіанти регіональних систем.

Насінництва, об'єднаних системою державного фонду насіння, державною системою випробування та охорони сортів рослин, а також сертифікації. У стратегічному плані регіональний принцип побудови насінництва найбільш оптимальний, урахувавши величезну різноманітність еколого-географічних зон обробітку сільсько-господарських культур.

Стратегія розвитку окремих сегментів ринку насіння обумовлена зростаючими змінами структури товаровиробників; провідних груп сільськогосподарських культур, їх організаційним оформленням в асоціації та спілки. Такий шлях дозволить локалізувати фінансові потоки в системі: селекція - насінництво - товарна продукція.

В останні роки в області вітчизняного насінництва і селекції з'явилося багато комерційних організацій. Накопичений ними позитивний досвід діяльності в умовах ринкової економіки заслуговує докладного аналізу. Тим не менше, у даний час основний науковий потенціал селекції зосереджений у державних установах України, проблема фінансового забезпечення яких стоїть надзвичайно гостро. У ринкових умовах значно змінилися завдання та функції цих установ, зараз вони повинні самостійно здійснювати ефективно управління належної їм інтелектуальною власністю, забезпечувати її максимальну комерціалізацію.

Сьогодні в Україні сформувався ряд насінницьких компаній, які володіють досвідом продажу насіння та знанням споживачів ринку. Деякі з них працюють по замкнутому циклу. Наприклад, фірма ДП "ДГ "Зелені Кошари" працює за схемою: селекція - первинне насінництво (з державними підприємствами і фермерами) - промислове насінництво (з сільськогосподарськими підприємствами) - готове насіння - торгова мережа продажу насіння - фірмова реклама насіння.

Українська національна насінницька асоціація пропонує на базі таких фірм створювати акціонерні товариства, що складаються з фірми, селекцентрів та насінневих господарств. Фірма в складі АТ виступає замовником сортів, фінансує їх створення, рекламує їх, реалізує, постійно вивчаючи ринок. Одночасно фірма організовує збір дотацій для поліпшення фінансування селекцентрів.

У насінництві олійних культур створення селекційно-насінницьких фірм має хороші перспективи на основі первинного насінництва, виробництва еліти і насіння наступних репродукцій. Такий досвід є у провідних селекційних центрів України. При цьому слід враховувати, що подальше організаційне оформлення таких фірм і компаній можливо тільки при правовому врегулюванні питань власності. [1]

У Південному регіоні з метою підвищення підприємницької діяльності в галузі насінництва було створено ВАТ "Агрохімцентр". При переході до ринкових умов насіння - один із самих ринкових елементів, так як рівень товарності цього продукту незмірно вище, ніж в інших, вироблених в АПК. Насіння є товаром, який з допомогою природи за один рік може збільшуватися в десятки разів. Тому добре організоване насінництво є одним з найдешевших і швидких факторів економічного підйому в умовах ринку. Вивчення досвіду організації насінництва в розвинених країнах Європи, його переосмислення стосовно до умов України представляє велике значення.

Німеччина є федеративною державою і порівняно з іншими країнами Європи має велику складну систему насінництва. У цьому зв'язку досвід Німеччини для України представляє великий інтерес.

Уряд Німеччини прагне проводити політику пріоритетної підтримки своїх виробників. Так, у 1997 році з'явилася Програма пільгового кредитування, суть якої полягає в цільовій підтримці державою найбільш перспективних, конкурентоспроможних селянських господарств, фірм та окремих проектів. Крім того, держава практикує пільгове зменшення ставки кредиту на 5%. У даний час: ставка кредиту в Німеччині складає 6%, і зменшення її на 5% дозволяє отримувати кредитні ресурси всього за 1% в рік.

Інший вид державного регулювання аграрного сектора являє собою наявність налагодженої системи дотацій. З їх допомогою держава може перерозподіляти кошти на більш важливі напрями діяльності в даний момент. Дотації дозволяють швидко нарощувати виробництво тієї чи іншої продукції, після чого вони знімаються. Дотуються тільки сертифіковані насіння трави першого репродукції. Однак дотації в системі сільськогосподарства Німеччини не можна розглядати як просте виділення грошових коштів. Вони представляються лише за фактом вчинення сільськогосподарським виробником того чи іншого за вимоги держави і в цілому є гнучким механізмом регулювання виробництва в ринкових умовах.

Німецька селекційно-насінницька галузь відрізняється не тільки ефективною науковою та виробничою селекційною роботою, а й продуманою системою насінництва і збуту насіння. Система насінництва в Німеччині досить складна, багаторівнева, має різні особливості залежно від законодавства федеративних земель. Селекція і насінництво в країні повністю приватизовані.

Держава фінансує лише пріоритетні напрями фундаментальної науки, причому до 60% асигнувань припадає на навчальні заклади. Масштабні селекційні роботи в Німеччині можливі завдяки високим інвестиціям в наукові дослідження з боку самих селекційно-насінницьких підприємств. У країні діє добре налагоджена система сертифікації, яка знаходиться повністю в компетенції держави. Саме воно визначає правила сертифікації насіння, вирішуючи цим ряд завдань - контроль за відповідністю сортів, якістю насіння та інспек-

ція торгівлі. Усі питання, пов'язані безпосередньо з посівним матеріалом, особливо технічні питання сертифікації та контроль за рухом насіння, входять в безпосередню компетенцію федеральних земель. Збір роялті здійснює або представник інтересів селекціонерів - Федеральний Союз селекціонерів Німеччини або сама селекційно-насінницька фірма. Держава не втручається у встановлення збору роялті та порядок її виплати. Також відповідно до конвенції UPOV 1991 року в ФРН скасовані «фермерські пільги» з виплати роялті. Це посилює охорону авторських прав селекціонерів.

У нашій країні поки зберігається право на використання насіння 12 найважливіших с / х культур протягом 2-х років без виплати роялті, що перешкоджає становленню системи захисту авторських прав селекціонерів в Україні [1, 3].

Природно-кліматичні умови Канади і України, масштаби сільськогосподарського виробництва, різноманітна інфраструктура. Досвід Канади, на думку Малько АМ і Березкіна А.Н., важливий ще й тим, що в країні сильно розвинений державний сектор і тут знайдено оптимальне поєднання інтересів держави і приватного бізнесу. Для забезпечення успіхів у галузі сільського господарства Канади: діє чітко організована і регламентована система насінництва. У результаті послідовного прийняття парламентом країни серії законів уряд став партнером учасників системи насінництва, забезпечуючи через взаємодію державного і приватного сектора гарантію якості насіння в процесі технологічного циклу їх отримання.

Аналізуючи вивчений матеріал Зосимовича Є.В., Трофімова Н.В., Сидоренко Н.Я. та ін. з організації насінництва в Канаді, слід звернути увагу на політику Міністерства сільського господарства Канади в області насінневого контролю, яку визначає Центральна лабораторія з розробки нових і вдосконалення діючих методів аналізу насіння. У міністерстві сільського господарства Канади цікавою представляється діяльність маркетингових послуг. Клієнтами його є компанії індустрії насіння. Стратегія цієї організації - вихід на міжнародні ринки. Канадська асоціація виробників насіння (The Canadian Seed Grovers Association - CSGA) уповноважена Канадським законом про насіння як офіційна організація, відповідальна за дотримання стандартів розмножуваного насіння і сертифікацію всіх сільськогосподарських культур.

Усе виробництво селекційного насіння є об'єктом офіційної інспекції. Насіння не може бути використане для отримання елітних, першої репродукції і сертифікованого насіння без підтвердження його статусу breeder seed. Оригінальне насіння не повинно обмінюватися і розподілятися без дозволу Асоціації. Торгівля насінням починається з елітного насіння або насіння першої репродукції при маркуванні їх офіційно затвердженими етикетками. Канада є членом організації економічного співробітництва і розвитку (OECD) і працює по 4 схемах сортової сертифікації: зернові, кормові та олійні, кукурудза, овочеві. Канада в особі CSGA входить до асоціації агентств за офіційною сертифікацією насіння, - членами якої також є аналогічні агентства у більшості штатів США, Новій Зеландії і Аргентини. Аналізуючи перший досвід з виплати роялті, автори звертають увагу на підтримку Канадської асоціацією виробників насіння приватних фірм в охороні авторських прав. Маючи офіційне право на маркетинг нових сортів, насінницькі фірми були більше зацікавлені в отриманні насіння високої якості та реалізації їх виробникам, не побоюючись вкла-

дати великі кошти в рекламу і маркетинг сортів. Асоціація зіграла важливу роль протягом десятиліть становлення системи охорони авторських прав селекціонерів у Канаді. Асоціація вступила в Канадське агентство з міжнародного співробітництва, щоб гідно представляти інтереси селекціонерів і впливати на діяльність агентства. У даний час канадська індустрія насіння представлена цілим рядом асоціацій, які працюють з федеральним урядом над розвитком і впровадженням якісних стандартів для вигод її членів і торгових партнерів. Канадський інститут насіння (CSI) постійно виявляє ініціативи у розвитку концепції Міжнародної організації по стандартизації відповідно до Канадської програми в цій галузі. Процес співвідношення державних і провінційно-фермерських ініціатив в області насінневої безпеки та регулювання якості перебуває під пильною державним контролем. Це сприяє Канадській насінневій індустрії міцно займати лідируючі позиції за якісними показниками на міжнародному ринку [4].

Вивчаючи організацію галузі насінництва у Великобританії, Березкін А.Н. і Уланов В.І. виділяють три рівні управління насінництвом:

1. Британська консульствна Рада (UK SAB). У ній беруть участь представники фірм, Міністерства, селекціонери. 2. Комітет сортів і насіння рослин (PVSC). До неї входять 4 радники від кожного департаменту Міністерства для координації сортового та насінневого контролю.

3. Комітет з національного листу і насіння. Це основний комітет, який складається з технічних і адміністративних працівників Міністерства та NIAB. Комітет обговорює і дає рекомендації по національному списку сортів і займається політикою щодо сертифікації насіння і правозастосування. Міністерство сільського господарства, рибальства і продовольства є керівним органом з сертифікації насіння в Англії і в Уельсі, представляє Великобританію в Європейському Співтоваристві. Селекція у Великобританії не визнана урядом як фундаментальна наука, і зміст селекції взяли на себе компанії. Такий крок привів до зближення з ринком насіння. Коли селекція була державною, вона була далека від фермерів. Роялті збирало держава.

Висновки. Проаналізувавши організаційні аспекти фінансування української системи насінництва та виділивши пріоритетні напрями розвитку діючої системи, визначили, що в сучасних умовах, коли багато ринкових механізмів фінансування не функціонують або функціонують недостатньо, коректування і виправлення негативних для насінництва тенденцій стає абсолютно необхідною умовою не тільки успішного розвитку, а часто й елементарного виживання насінневих підприємств. За умови докорінного поліпшення насінництва, удосконалення економічних взаємовідносин між суб'єктами насінницького процесу, забезпечення насінневих господарств державною підтримкою успіхи селекції стануть потужними і економічно вигідними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Березкин А.Н. Организация семеноводства сельскохозяйственных культур в Великобритании: Уч. пособие / А.Н. Березкин. - М.: Изд-во МСХА, 1997. - 39с.
2. Березкин А.Н. Организация семеноводства сельскохозяйственных концепции защиты экономических интересов селекционеров. сельскохозяйствен-

- ных растений России в условиях рынка / В.И. Алгинин, А.Н. Березкин, А.М. Малько и др. — М.: Издательство «ЭкоНива», 2001. - 57 с.
3. Медведев, А.М. Оптимизация первичного и промышленного семеноводства сельскохозяйственных культур / А.М. Медведев // Организация семеноводства — основа получения высоких урожаев и высококачественной продукции сельскохозяйственных культур: материалы Всероссийского семинара-совещания (г.Пятигорск 19 ноября 2002 г). - Пятигорск, 2002. - С.25-34
  4. Организация семеноводства сельскохозяйственных культур в Федеративной Республике Германия / Под ред. А.Н. Березкина. — М.; «ЭкоНива», 2000. - 135с.

УДК 338.43:316.422

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Подаков Є.С. – к.е.н., доцент Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. В аграрному секторі економіки виробляється майже п'ята частина валової продукції із загального обсягу та зайнята третина працюючого населення країни. Разом з тим, суттєва залежність від природних чинників і яскраво виражений сезонний характер виробництва, відсутність протягом року регулярних і достатніх доходів призводять до того, що сільське господарство є найбільш вразливою в техніко-технологічному і фінансово-економічному відношенні галуззю економіки. Крім цього, підприємства агропромислового комплексу функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності. В той же час рівень сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки держави, його соціальну стабільність. У зв'язку з вказаним, підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств та виходу їх із кризового стану через збільшення державної підтримки є актуальною та важливою проблемою, вирішення якої дасть змогу подальшого інтенсивного розвитку сільських територій.

Стан вивчення проблеми. Проблема державного регулювання агропродовольчого сектора присвячено праці українських науковців П. Гайдуцького, А. Головчука, М. Дем'яненка, І. Демчак, М. Кропивка, М. Маліка, О. Могильного, П. Саблука, В. Збарського. Водночас питання теоретичного обґрунтування напрямів державного втручання у сільське господарство в дослідженнях науковців залишаються недостатньо розробленими.

Завдання і методика дослідження. Основними завданнями даного дослідження є аналіз основних проблем державної підтримки сільськогосподарських підприємств, розробка напрямів державної підтримки агропродовольчого сектора економіки, аналіз особливостей розвитку державного регулювання і підтримки агропродовольчого сектора в умовах ринку.